

НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ

КАТЕДРА „СКУЛПТУРА“

АВТОРЕФЕРАТ

СТАНИСЛАВА БОРИСОВНА АНГЕЛОВА

**ПЛАСТИЧЕСКИЯТ ЕЗИК В ТВОРЧЕСТВОТО
НА БОРИС ГОНДОВ**

Дисертация за присъждане на образователната и научна степен

„доктор“

Научен ръководител: доц. д-р Стефан Хаджиев

СОФИЯ

2020

Съдържание

Увод.....	3
I. Моменти от биографията на скулптора Борис Гондов.....	7
II. Особености на пластическия изказ на Борис Гондов.....	9
II.1 „Пластичната анатомия “като инструмент в работата на скулптора.....	29
III.Културната ситуация в средата на 20. В.....	34
IV. Анализ на монументалната скулптура на Борис Гондов.....	36
IV.1. Рисунките на Борис Гондов като важен етап за създаването на скулптурите му.....	44
V. Кавалетната пластика на Борис Гондов.....	46
VI. Принос на проф. Гондов в развитието на българската култура.....	49
Заключение.....	54
Справки за приносите на дисертационния труд.....	55
Публикации по темата на дисертацията.....	56

Увод

Художникът Борис Гондов е голямо име в българската скулптура. Неговите работи както в областта на монументалната, така и в кавалетната пластика го нареждат сред най-значимите автори в съвременното българско изобразително изкуство.

„Пластическият език в творчеството на Борис Гондов“ е тема важна и актуална. Нейната актуалност се определя от липсата на задълбочени проучвания на творбите на този автор в специализираната литература. Информацията за работите на Борис Гондов е ограничена и има нужда от попълване. Това е главната причина за назрялата необходимост от подробно изследване на творчеството и житейския път на скулптора Борис Гондов.

Обектът на дисертационният труд е цялостното творчество на проф. Гондов. Актуалността на изследването на този обект (цялостното творчество на проф. Гондов.) се изразява в следните мотиви:

1. Проф. Борис Гондов е един от най-ярките представители на българската скулптура. Той е жив класик и неговото творчество заслужава да бъде изследвано.
2. Художественият изказ на този автор е богат и разнообразен и разполага с големи възможности за изучаване.
3. Цялостно изследване на творчеството и житейското развитие на проф. Гондов не е правено.

Предметът на изследването е пластическият език в творчеството на проф. Гондов. Причините да се анализира творчеството на Борис Гондов чрез пластическия му език са:

1. Понятието пластиката за скулптурата е толкова важна, че почти се е превърнала в неин синоним.

2. Пластическият език на проф. Гондов е на изключително равнище, което само по себе си е достатъчна причина то да бъде изследвано.

3. До този момент пластическият език на Борис Гондов не е бил обект на изследване.

Съобразно предмета на изследване се поставят следните **изследователски цели:**

1. Проследяване на основните моменти от жизнения път на автора с цел да се придобие цялостна представа за личността на твореца.

2. Обособяване на присъщите за проф. Гондов пластически похвати, които оформят неговия художествен изказ.

3. Проследяване на културната ситуация в средата на миналия век в контекста на влияние върху тематиката на творчеството на Борис Гондов.

4. Провеждане на цялостен анализ на богатото скулпторно наследство на проф. Борис Гондов, включващо монументалните и кавалентните творби, а също и съпътстващите ги рисунки.

5. Проследяване на приноса на проф. Гондов в развитието на българската култура.

Целите на изследването са ориентирани към нови знания, а така също и към принос на дисертационния труд по една малко изследвана тема. Изпълнението на тези цели изисква да бъдат решени конкретни задачи.

Първата цел поставя следните задачи:

1. Проследяване на влиянието, което оказва средата и обкръжението върху формирането на Борис Гондов като творец.

2. Анализ на първите му художествени изяви, които му носят обществено признание.

Втората цел поставя следните задачи:

1. Анализ на монументалното и кавалетното творчество на автора с цел обособяване на пластическите му похвати.
2. Проследяване на приложението на пластическите прийоми на автора върху конкретните творби.
3. Подчертаване на важността на знанията по пластична анатомия и проследяването на приложението им в творбите на проф. Гондов.

Третата цел поставя следните задачи:

1. Анализ на културната ситуация в страната по време на активните творчески изяви на професора.
2. Проследяване на влиянието на политико-социалната обстановка върху тематичния избор в неговите произведения.

Четвъртата цел поставя следните задачи:

1. Анализ на монументалната скулптура на Борис Гондов.
2. Изследване на кавалетната скулптура от самостоятелните изложби на професора.
3. Разглеждане на рисунките на Борис Гондов и намиране на връзката им с скулптурните му творби.

Петата цел поставя следните задачи:

1. Установяване на взаимовръзки между различните поколения български скулптори, извели пластичното ни изкуство на високо художествено равнище. Подчертаване на важното място, което Борис Гондов заема сред тях.
2. Анализ на достиженията на проф. Гондов в различните направления, започвайки от творческите му изяви и завършвайки с активната му преподавателска дейност.

Задачите, които са поставени, и последователността на решаването им са твърде актуални предвид ограничения брой изследвания по тази проблематика.

За да изпълни набелязаните по-горе цели и задачи, дисертацията приема следната логическа структура: увод, шест глави, заключение, библиография.

Като основен **обект** на дисертацията може да се определи цялостното

творчество на проф. Гондов, включващо монументални и кавалетни творби, а също и рисунки.

Предмет на дисертацията е пластическият език в творчеството на проф. Гондов. Разглеждането му се състои в намирането на взаимовръзката между прилагането на пластическите похвати в конкретните творби и емоционалното въздействие, което те оказват, върху зрителя.

Очертаването на цялата тази проблематика дава възможност да се видят по-добре характерните особености на пластическия език в творчеството на скулптора Борис Гондов.

Обхват на изследването

Изследването се ситуира в сферата на скулптурата и в сферата на изкуствознанието. От една страна, то засяга предимно пластичноскулптурните характеристики на изследваната тема. От друга страна, са засегнати и историко-биографични моменти.

Методология на изследването

Проблемът, формулиран в дисертацията, е важен и налага необходимостта от решаването му, като в хода на изложението използваните методи са историографският, биографичният, сравнителният, формалният и социологическият, синтеза и логическите изводи.

Разглеждането на творчеството на проф. Борис Гондов от позицията на пластическия му възглед дава представа за неговите усилия и открития в пластическа посока.

Задачите, които са поставени, и последователността на решаването им са твърде актуални предвид ограничения брой изследвания, посветени на скулптурата на Борис Гондов. Има кратка монография от проф. д-р Венета Иванова, озаглавена „Борис Гондов“. Името му се споменава и в различни нейни трудове, посветени на българската монументална скулптура и проблемите,

свързани с нея. Също така в книгата на Мария Димитрова „В света на изобразителното творчество“ присъства част, посветана на Борис Гондов. Изкуството на този скулптор е обект на внимание и в различни статии и материали, разглеждащи съвременната българска скулптура, архитектурата, монументалните скулптурни паметници и ансамбли, както и в материали, свързани със съвременния синтез на изобразителните изкуства и архитектурата в България.

За да изпълни набелязаните по-горе цели и задачи, дисертацията приема следната логическа структура: увод, шест глави, заключение, библиография.

I глава

Моменти от биографията на скулптора Борис Гондов

В първа глава на дисертацията са включени факти и биографични данни, които изиграват роля в развитието на Борис Гондов като художник. Желанието му да се развива в тази посока е от ранна детска възраст. Своята мечта той преследва постоянно до приемането му в Художествената академия в София. Политическосоциалната обстановка също благоприятства откриването на таланта на проф. Гондов и способства за неговата изява и израстване като творец.

Случаят го изпраща в специалността „Скулптура“ в Художествената академия в столицата и му дава зелена светлина в скулптурната професия. Той попада в класа на професор Марко Марков, който оказва голямо влияние върху изграждането му като скулптор и в търсенето и разкриването на неповторими творчески качества и оригинален пластически език

При изграждането на своя пластически възглед Борис Гондов обвързва теорията за плановете на Марко Марков със своята – за посоките и за композицията на чувствата, което е същественото в разбирането му за

скулптурата. Много важно според професор Гондов е да има система, която да уравни и запази единството на формата и на чувствата. Когато се преплитат различни усещания, от значение е авторът да може да открие основното чувство, да му подбере подходяща форма и фигура, които предават това, което има отношение към неговите емоции.

Скулпторите Иван Фунев и Любомир Далчев също имат своето позитивно въздействие върху оформянето на пластическия език на Борис Гондов. Той живее с тяхното изкуство и с изкуството на своя професор, който постоянно го напътства в пластическа и в чисто технологична посока. Срещите с колегите от Академията, дискусиите, обмяната на практически опит и мнения с художници, които след години са имената, определящи облика на българското изкуство, оказват своето положително влияние върху създаването на собствен стил и пластически език на скулптора Борис Гондов. Съкурсникът му проф. Валентин Старчев споделя: „Гондов беше много артистичен като студент. Той много обичаше симфонична музика. Ходеше много на концерти. Това му изведе една интелигентност, която се отрази и върху неговата скулптура“¹.

За изграждането на оригинален пластически изказ при Борис Гондов влияние оказва и интересът му към рисуването. Той обръща специално внимание на този предмет в Художествената академия, където заедно с другите специалности го изучават още в първи курс.

Активната творческа дейност на Борис Гондов започва след завършването на Художествената академия през 1959 г. Важно място в неговото монументално творчество заемат историческите личности и героизмът на борците за свободата на Родината ни.

¹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Валентин Старчев през 2019г.

В по-късното му творчество виждаме и образа на спасителя господ Исус Христос, който се появява като свързващата нишка в негово кавалетно творчество и присъства във всяка една от самостоятелните изложби на професора. Друга тема, присъстваща в неговото творчество, е преклонението пред образа на жената. Тя е представена от Гондов в различните ѝ човешки състояния.

Борис Гондов има достижения и като преподавател в Художествената академия, а по-късно и като неин ректор.

II глава

Особености на пластическия изказ на Борис Гондов

На въпроса какво е скулптурата, много точно отговори известният френски философ, просветител, писател и художествен критик на XVIII век Д. Дидро: „Тя е силна муза, но мълчалива и скритна“. Ключът към загадката невинаги лежи на повърхността. Именно поради тази причина да дадеш оценка на творбите на един скулптор не е възможно без разбирането на езика на пластиката, свойствен за конкретния майстор.

Самото понятие „пластика“ е станало синоним на понятието скулптура и именно по този начин се трактува в речника за чуждите думи.² В по-широк смисъл понятието „пластика“ включва особеностите и качества на творбата при обемното изграждане на формите в произведенията на изобразителното изкуство.³ Изразните средства в скулптурата са коренно различни от двумерните видове изобразително изкуство. Художественият ефект в една скулптурна форма се постига основно посредством работа с обем, силует, форма и определяне на пропорциите. Голяма роля играе видът на материала, неговата фактура, цветът и

² Словарь иностранных слов. М., 1949., с. 502

³ Атанасова, Ив. Речник на термините в изобразителното изкуство, В. Търново, 2006, с. 9

начинът на осветяване. Не случайно, едно от значенията на думата пластичност, която се явява важна характеристика за скулптурното произведение се свързва именно с материала от който е изработан обектът. С други думи, пластичността е способността на твърдото тяло (глина, восък, метал омекотено от нагряване или друг вид въздействие.), чрез натиск да приема и да съхранява придадената форма.⁴ Всички тези елементи оформят пластическия език в творчеството на един скулптор.

Изразните средства в творенията на Борис Гондов са ярки и разнообразни. Известният български народен художник акад. Светлин Русев дава висока оценка на творбите и пластическия изказ на проф. Гондов: „В сложно, трудно и противоречиво време, с моден знак на отрицанието и липса на каквато и да е сериозна ценностна йерархия, един скулптор си позволява вярност към уроците на своя учител, вярност на собствената си душевност и чувствителност и не помалко важно – вярност към един труден и дълбоко съдържателен пластичен език!“.⁵

Планово изграждане

Формирането на пластическия изказ на Борис Гондов започва от студенските години. Голямо влияние в това направление оказва водещият му преподавател по скулптура професор Марко Марков. Самият той специализира в Париж при проф. Бушар и Ландовски, учи се от изкуството на Бурдел, Майол, Деспио и преподава на студентите си европейските методи за изграждане на формата, актуални към тогавашното време. Проф. Гондов споделя по какъв начин му е повлиял неговият учител: „...начина, по който преподаваше, и вторият жизненият му опит. Той беше един натурален човек (...) той имаше ателие в Драгалевци (...) и беше направил една градина с круши и ябълки (...) той е земен човек (...) той е

⁴ Словарь иностранных слов. М., 1949., с. 502

⁵ Отзив на Акад. Светелин Русев за изложбата на Борис Гондов „Вечната и Святата“ в галерия Сан Стефано през 2018-<https://sanstefanoplaza.com/izlozhbi/327-vechnata-i-svyatata> [3.01.2020 г.]

носел в себе си този заряд (...). Неговата основна теория беше плановете, плановете изграждане. Той това го е възприел от френските автори (...). Неговата метода беше такава, той искаше чрез светлината, която ни помага, да видим основните плановете, изграждащи една форма (...) защото светлината оформя светла, тъмна част. По този начин ни учеше как е изградена една форма, наред с познанията по анатомия.“⁶

В основата на теорията на плановете, която Марко Марков прилага при обучението на студентите, лежи равнина с общ ръб. Осветявайки едната страна, отсичаш другата като неосветена. Работи се с голяма летва или широка плоскостна дъска, с която се насича формата и се определят основните плановете. По този начин се изяснява поведението на повърхнината, изграждаща формата и се придобива по-голяма яснота и категоричност на строежа. За уроците, научени от проф. Марков споделя и съкурсник на Борис Гондов, проф. Валентин Старчев: „Той ни учеше, че силната форма ще изведе силната идея“.⁷

Елементи от използването на методиката на плановете се проследява в ранните монументални работи на Борис Гондов и в някои от по-късните. Тя си личи в трактовката на повърхнината на формата в такива ранни работи като „Строител“ (1962 г.), фигура на девойка (1962 г.), „Чакаща“ (1963 г.), „Работник“ (1964 г.), а също и в по-късните му монументални творби. Прилагането на плановата техника се проследява и в паметниците на Димитър Благоев (1969 г.) в Благоевград, на Владимир Димитров–Майстора (1972 г.) в Кюстендил и в паметника на Съпротивата (1973 г.) в Пловдив. В тези фигури ясно си проличават ръбовете, където повърхнината сменя посоката си на насоченост, ясно разграничавайки по този начин светлите и тъмни части на формата. В резултат

⁶ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018 г.

⁷ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Валентин Старчев през 2019 г.

на този пластичен прием монументалните творби на Борис Гондов придобиват една плътност, вътрешна сила и устойчивост.

Формиране на собствен подчерк

Отличителна черта на личността на Борис Гондов като скулптор е, че той не само използва прийоми, научени от по-възрастните майстори, но и разработва свои собствени. Един от тях е така нареченият от него „дълбок план“. Ето как го описва самият автор: „...освен това, което знаех за плановете, което съм знаел за изграждането на формата, съм прибавил и мои неща, които са подсилени с моето душевно възприятие на даден проблем. Дълбокият план аз съм си го измислил и то стана по повод за едно стихотворение на Любомир Левчев около събитията в Чили. Тогава, след преврата в Чили, много именити писатели писаха по този повод. И големият поет Любомир Левчев каза : „Чили е моята дълга рана“, а аз се замислих, а Ботев го е казал „моята дълбока рана“ и тогава видях разликата между геният и един съвременник“. ⁸ Тази на пръв поглед далечна от скулптурата асоциация дава тласък на Борис Гондов да изгради свой собствен пластичен похват наречен от него „дълбокият план“. Този прием Гондов често използва, когато иска да подчертае трагизма на личността на своя герой. Визуално той (дълбокият план) представлява вкопана навътре форма или куха цепнатина в нея. Обикновено в работите на Борис Гондов дълбокият план е разположен в средната гръдна област на фигурата.

Този вид пластичен похват проф. Гондов широко прилага в изложбата си в галерия „Академия“ през 2011 г., посветена на социалната тематика. Пример на използването му се вижда в пластиките „Безработен“, „Мъдростта на ръцете“, „Протест II“, „Диоген“, „Странник“ и редица други. Във всяка една от тези фигури се наблюдава цепнатина в областта на сърцето.

⁸ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г.

„Главни посоки“ и „композицията на чувствата“

Теорията на плановете, възприета от проф. Марко Марков, е залегнала и в основата на собсвената му теория за посоките. Самият Борис Гондов споменава по този повод: „...впоследствие това за себе си го доразвих с посоките, главните посоки, основните и най-впоследствие обвързах теорията за плановете на Марко Марков с моята за посоките и композицията на чувствата, които за мен са в основата за моето схващане за скулптура“.⁹

„Теорията за посоките“ и „композицията на чувствата“ на Борис Гондов са прийоми, които не са лесни за разпознаване на пръв поглед, по-скоро може да ги почувстваш на едно интуитивно ниво. Това е, както се изразява самият автор, „магия“: „...цялата магия, така да се каже, да може да се абстрахираш от това, което е маловажно, да видиш кое е най-важното в едно отношение, което искаш да направиш. Могат да се преплитат много неща, много настроения, но ти трябва да извадиш най-важното и това най-важното чувство да му намериш подходящата форма и подходящата фигура. Коя фигура или композиция ще отрази най-добре това, което чувташ“.¹⁰

От образа в съзнанието на автора, който е събрал в себе си неговите емоции, чувства и усещания, следва и възплъщението на главните посоки в творенията на Борис Гондов. С други думи от композицията на чувствата, родени в душата на майстора, следва и композицията на материалния образ. Главната посока всъщност става единствена определяща основната идея на бъдещата пластика. Възможно е да има и повече от една посока, но относно главната се подреждат и другите. Важното е, според проф. Гондов, „да има някакъв ред, на който да балансираш тия неща, запазвайки целостта на формата и целостта на чувствата“¹¹.

⁹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Пак там.

Ако се проследи приложението ѝ като пластически прием в скулпторите на Борис Гондов, то главната посока може да се опише по следния начин: това са променливости на повърхнините в заобикалящите ни форми, върху които (променливости) може да бъде проведена поне една крива непрекъсната линия, която в минимум една от проекционните равнини на пространството се явява права или стремяща се към права линия. „Главните посоки“ на проф. Гондов му служат като инструмент, с който той композира водещата го идея или чувство. Един от многобройните примери в тази посока е пластиката „Апостол“ от изложбата на Борис Гондов в галерия „Академия“ през 2010 г. Целият образ на тази фигура е построен въз основа на тези главни посоки. Авторът не се стреми да предаде детайлите на дрехата или тялото, той е съсредоточил цялата фигура върху основния мотив, а именно – възвание към Бога, молитва за прошка и спасение. Целият акцент е върху положението на ръцете и позата на тялото. По този начин се обособяват дългите посоки. Всяка ръка с едноименния крак осъществяват две „дълги посоки“, които се явяват пространство и едновременно с това идеен вход за третата и четвъртата „дълга посока“.

Творческо търсене

Като правило наблюдателят на творбата е свидетел на завършено художествено произведение. Творческите мъки, съмненията и търсенето на верния път остава, както се казва, „зад кадър“. Да, Гондов е намерил своя собствен творчески похват, но интересен въпрос е как да се приложи, как да избегнеш излишното? Самият автор признава, че собствената му теория понякога е в конфликт с вътрешното му усещане: „...за всяка конкретна работа аз и сега имам моменти, когато се сблъсквам с това коя посока е по-важна (...) Всъщност трябва да се стигне и до това да изчистиш посоките (...) да има основна посока, която да те ръководи, да изчистиш тия междинни посоки, които могат да те заблудят“¹².

¹² Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г.

В този случай авторът оставя работата си, за да помисли кое е главното. Това още веднъж потвърждава думите на Борис Гондов, че „всичко е плод на мислене“. Един пример за такова търсене на най-вярното решение авторът описва при работата си над фигурата „Очакване“ показана в галерия „Контраст“ през 2019 година. Тогава в долния край на фигурата той е имал излишна форма за рязане от машината. „Мислих дали да направя петата, но след това реших, че е по-важно да затворя цялата тази форма като движение (...) всъщност си помислих кое е по-важно петата или да направя силуета на фигурата отгоре. Това е характерът на хармонията на чувствата. Да знаеш кое да подчиниш, до колко и как да се абстрахираш от някои неща.“¹³

Обобщеност на формата

На основата на казаното от автора може да се заключи, че изчистването на посоките и намирането на главната всъщност се явяват и една от основните причини за обобщеността на формата в неговите скулптури. Самият скулптор обяснява тази тенденция в скулптурите си по следният начин: „Скулптурата е понякога въпрос на изчистване на мисленето. Изчистваш ли мисълта, изчистваш и самата форма.“¹⁴

Обобщеността и изчистеността на формата се проследява през всичките творчески периоди на Борис Гондов, но особено ясно си проличава в късната му кавалетна пластика. Именно в образите, представени на последните му две изложби в галерия „Сан-Стефано“ и „Контраст“, най-ясно се изявява тази обобщеност, която се изразява в мекото преливане на един обем в друг, отсъствие на обилие на детайли и локаничност на повърхнината. Творбите в тези изложби могат да се нарекат образи символи, подчинени на едно единствено дълбоко

¹³ Пак там.

¹⁴ Пак там.

чувство. Самият Борис Гондов подчертава символизма в работите си, избирайки такива лаконични наименования на творбите си като „Очакване“, „В храма“, „Майчинство“, „Скръб“, „Молитва“. Ето как описва своето впечатление от тази изложба на Борис Гондов в галерия „Сан-Стефано“ акад. Светлин Русев: „Формата е едра, мощна и сурова, съхранила топлотата на дървото и тайнствения живот на природата. Като че ли цялата изложба се съдържа и минава през тях! От Исус до падналия ангел, от молитвената нежност на голите тела до изящните, почти неръкотворни рисунки!“¹⁵

От изброените работи много показателна е фигурата „В храма“. Тя по право може да се нарече върхът на творческия му гений. В тази работа виждаме единение на всичките му пластически похвати. Започвайки от емоцията, която е водеща за проф. Гондов. Тук авторът показва тайнството на общуването на човека с Господ. Това действие само по себе си е личностен акт. За да придаде дискретност на ситуацията, Гондов съкращава изразните средства до минимум. В тази работа може да се каже, че творбата се явява сама по себе си една главна посока. Творбата е толкова изчистена, цялостна, но в същото време оставя впечатление на чупливост като горяща свещ. Тази аналогия е подчертана и от оставените обгорели следи по дървения материал, от който е изработена фигурата. Единственият явен акцент са очните кухини, които са нарочно увеличени. Самите очи са притворени. Погледът е насочен към себе си, което подчертава протичащия вътрешен сложен духовен диалог с Господ.

„Пластични интерпретации“

Интересен е въпросът откъде идва идеята за създаването на тези женски образи? Откъде авторът черпи вдъхновение за изработването на този уникален

¹⁵ Отзив на Акад. Светелин Русев за изложбата на Борис Гондов „Вечната и Святата“ в галерия Сан Стефано през 2018г.- <https://sanstefanoplaza.com/izlozhbi/327-vechnata-i-svyatata> [3.12.2020 г.]

цикъл на женски пластики от дърво? И отново Борис Гондов доказва, че погледът на талантливия художник ще намери истината там, където обикновеният човек ще види само изображение на действителността. По аналогия с начина, по който Борис Гондов достига до създаването на своя пластически похват – „дълбокият план“, свързвайки го с поетическото сравнение на Христо Ботев „дълбока рана“, този път отправна точка за вдъхновението на автора стават филмите за животните в Африка. Наблюдаването на тяхното поведение и жизнен цикъл го довеждат до дълбоки размисли за същността на битието. Той споделя, че когато гледа филмите за Африка „...там, когато настъпи сухият период, към края виждам как цялата природа и животни, и растения чакат да падне дъжд (...) иначе няма живот“¹⁶. Според него „тази тема дава възможност за пластична интерпретация и да вложиш в нея някакво усещане за събуждане на живота, защото животът всъщност е дъждът, водата и жената (...) защото всъщност природата е жената, тя е тази, която ражда и възпроизвежда“¹⁷.

„Пластичните интерпретации“ на Борис Гондов, заедно с неговите похвати „дълбок план“ и „главните посоки“, са силен изразителен пластичен прием, позволяващ да се достигне главната задача, която Гондов поставя в творчеството си“. „Във всяка една работа аз съм търсил освен личното си вълнение и неща, които носят смисъл.“¹⁸

Огледалната симетрия

Освен обобщеността на формата в редица монументални творби и в голяма част от кавалетното му творчество във фронталната проекционна равнина на фигурите на проф. Гондов присъства огледалната симетрия. Пример за този прием се забелязва доста ясно в трите фигури от Борис Гондов, представени в галерия „Нюанс“, а именно „Възкресение – истина“, „Голгота“ и „Битие“. И в

¹⁶ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Пак там.

трите фигури във фронталната проекционна равнина се наблюдава строга или близка до огледална симетрия. Специално в кавалетната пластика този прием придава на пластиките иконографски характер. Друга съставляваща са съотношенията и пропорциите, които напомнят на образите в иконописата. За това решение се крие дълбок сакрален смисъл, който ни позволява да проведем паралел с православно изкуство. В третата му изложба в „Сан Стефано“ пред нас се появяват такива образи като жената – молителница, жената – майка, жената – светица, жената – непорочност и други образи, изразяващи женската същност и които също се родят с църковната живопис.

Похват, допринасящ за съхранението на чистия и голям обем

В редица от кавалетните пластики на Борис Гондов се проследява една любопитна закономерност – частично или цяло отрязване на ръцете. Този прием може да се проследи и в четирите му самостоятелни изложби. Особено показателна в този смисъл е изложбата на Борис Гондов в галерия „Сан Стефано“. Цялостното или частичното отрязване на ръцете се наблюдава в пластиките „Силна“, „На слънце“, „Достолепие“, „Размисли“, „Торс“, „Уверена“, „Самочувствие“, „Вяра“ и др.

Подобен похват може да се види в праисторическите Венери. При тях ръцете или отсъстват или са направени схематично, без да нарушават силуета на фигурата. Основните отличителни особености на тези женски статуетки са цялостност и обемност на формата. Самият проф. Гондов признава, че за него най-великата скулптура се явява именно Вилендорфската Венера. В тези праисторически статуетки създадени преди около 25 хиляди години според професора се изчерпва „съдържанието на смисъла скулптура“¹⁹. Борис Гондов отбелязва, че „Там има и деформации, има и пресъздаване, има и основните

¹⁹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г

белези в природата. Всичко това го има във Вилендорфската Венера²⁰. Оставеното „послание“ на неизвестните творци, което е дошло до нас след столетия, нашият съвременник Борис Гондов е възприел като мерило за високото изкуство. Зад привидно примитивните форми се прокрадва химна за женското начало и тържеството на природата. Един от акцентите в тези пластики е насочен към майчиното лоно, в което се заражда животът. Друг важен акцент са гърдите, които са предназначени да изхранят този нов живот. Ръцете и лицето отсъстват или са схематично набелязани. Те не помагат на главната идея. Може да се заключи, че ако тези елементи присъстваха с пълна сила, те щяха само да отвлекат вниманието от образа и да попречат на цялостта на формата.

Проведеният паралел позволява да се направи изводът, че отказът от изобразяването на ръцете в пластиките позволява на Борис Гондов да подсили главната идея, присъстваща в творбите му. По неговите думи той изрязва ръцете по следните причини: „Затова го правя, защото ме блазни чистият, големият обем. Затова махам ръцете и ги оставям negliжирани, за да запазя цялостта на обема.“²¹ Заедно с това скулпторът подчертава сложността на прилагане на този прием. „Има един много важен естетически момент, който невинаги човек успява да направи – казва Гондов. – Къде и как да отрежеш ръката²².“ Борис Гондов признава, че отрязването на ръцете е много сложен и деликатен проблем. „Аз имам бронзови неща, където несполучливо съм отрязъл ръцете²³.“ Идеалът, към който се стреми скулпторът, е „хем да ги има, хем да ги няма²⁴“ .

Избиране на характерен типаж в лицата на скулптурните образи

²⁰ Пак там.

²¹ Пак там.

²² Пак там.

²³ Пак там.

²⁴ Пак там.

Още едно характерно отличие в пластиките на проф. Гондов са лицата на женските фигури, които са близки по типаж. Този прием придава узнаваемост в почерка на Борис Гондов.

И отново тук се проследява влиянието на древната култура. Принципът на изобразяване на лицата е близък с подхода, използван в египетското изкуство. В него е съществувал строг канон за създаването на портрета на скултурата. Лицата са се изобразявали без емоции: „устните плътно затворени, брадичката, изтласкана напред, очите гледат към хоризонта, не е възможно да се „срещнеш с поглед“ с такава статуя“²⁵. Самият скулптор признава, че е впечатлен от египетското изкуство. „Опитвам се винаги да запазя основните стойности в една глава, които характеризират главата като природна същност. Затова ще трябва да се поглежда египетската скулптура, там има всичко за една глава“²⁶, казва Гондов.

Борис Гондов не гони портретното сходство в ликовете на своите пластики. За него главното е да покаже образа, характерен за дадена работа. Подобно на похвата с премахването на ръцете, неговият отказ от портретност в лицата подпомага запазването на цялостта на формата.

Така, както за египтяните е било важно да се спазват каноните, така за Борис Гондов е важно да има определен типаж в лицата на женските фигури в дървените му пластики. „Смятам, че съм разбрал така основното съдържание на една глава. В него търся някаква индивидуалност, не портретност, а някакъв тип достатъчно характерен да даде облик на самата работа. Иначе другото е учебна постановка“.²⁷

Такава еднотипност в лицата в женските пластики на Борис Гондов се наблюдава почти във всичките му самостоятелни изложби, направени до този

²⁵ Скулптура Древнего Египта-<https://egyptopedia.info/s/668-skulptura-drevnego-egipta> [13.12.2020 г.]

²⁶ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г.

²⁷ Пак там.

момент. Всички тях ги обединява подчертана удълженост на овала на лицето, изявени скули и леко очертан тънък нос.

Ефект на полет (антигравитационен похват)

Във всички кавалетни пластики, направени дали от дърво, дали от бронз, безгрешно си проличава подчеркът на Борис Гондов. Трудно е да ги объркаш с творчеството на друг майстор. Към изчислените отличителни похвати на проф. Борис Гондов може да се добави и още един силен прием, който скулпторът използва постоянно – ефект на полет или антигравитация. Този похват се изразява в обръщането на стъпалата на фигурата надолу. Те (стъпалата), продължавайки вертикалното движение на тялото, плавно преминават в постаментата и в мнозинството случаи са слабо очертани. Какво дава този похват на скулптурата? Ако се разсъждава логично, то най-напред завършеност на образа. Разглеждайки тези фигури с обърнати стъпала надолу, вече е трудно да си представиш друг завършек. Тук отново скулптурът проявява своя тънък естетически вкус. Идващата отвътре емоция не позволява на ръката да направи нито един излишен щрих. Всичко е подчинено на чистотата на линиите и точността на изразните средства.

Неслучайно в своя отзив за изложбата на Борис Гондов в галерия „Контраст“, учен със световна известност по история на изкуството, Аксиния Джурова отбелязва, че в пластиките на Борис Гондов „Винаги има полет, дори падналият ангел е представен в полет“²⁸. А ето какво впечатление е оставила фигурата на Борис Гондов „Разпятие“, представена в галерия „Сан Стефано“, у неговия бивш студент от първия му випуск в НХА (1977 г. – 1983 г.) скулпторът Красимир Рангелов: „То не беше разпятие, то беше полет! Така е извел формата, че фигурата излъчваше полет, което малцина биха могли до такава степен да

²⁸ Отзив на проф. Джурова за изложбата на Борис Гондов „Между Прокоба и Голгота“ в галерия „Контраст“ през 2019 г. - <https://sofia-art-galleries.com/2019/02/03/mezhdu-prokoba-i-golgota-boris-gondov-v-galeriya-kontrast/> [7.03.2020 г.]

изведат една форма. Това, разбира се, е идейно изведено, но това извеждане е на базата на формата, която той владее до съвършенство. Той го умее“²⁹ .

Скулпторът Борис Гондов обяснява по следния начин прилагането на похвата, водещ до усещането за полет: „Аз не обичам да слагам стъпалата напред, искам фигурата да завърши изящно. Затова, когато се налага, обръщам стъпалата в анфас, за да получа дължина на фигурата.“³⁰

Всичките пластични похвати, които използва големият скулптор, имат обяснение, с което е трудно да не се съгласиш: „... в човешката фигура всичко е надолу, право, отвесно и изведнъж стъпалата напред. Не се връзва, затова ги обръщам понякога надолу. То има подтекст да представиш човека, а не да го имитираш“³¹ , казва Гондов. Този похват Борис Гондов използва не само в кавалетната си пластика. Той може да се проследи и в редица негови монументални творби. Сред тях са фигурите на Васил Петлешков от галерията в Пазарджик, статуята на цар Самуил от Самуиловата крепост, фигурата на свободата в паметника на МакедоноОдринското опълчение в Благоевград и други.

„Хиперболизиране на формите“

Хиперболата е един от начините за създаване на художествения образ чрез преувеличаването на дадени характеристики. Хиперболизирането на формите е похват, който Борис Гондов прилага и в монументалното, и в кавалетното си творчество. Показателни в този смисъл в монументалното му изкуство са творбите „Работникът“, паметникът на Патриарх Ефтимий, фигурата на цар Самуил от Самуиловата крепост и редица други. Във всяка една от монументалните си творби чрез намереното увеличаване на височината на

²⁹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с скулптора Красимир Рангелов през 2019г.

³⁰ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф.Борис Гондов през 2018г.

³¹ Пак там.

фигурата, Борис Гондов е постигал изтъкване на определени качества и усещания в образа на своя герой. Особено интересна в този смисъл е фигурата на Самуил от Самуиловата крепост. Хиперболизацията на височината на фигурата на Самуил е един от основните похвати, спомагащи за представянето не само на величието на царя, но и на „историческата катастрофа и нейната неизбежност“³².

Борис Гондов прилага хиперболизиране и в кавалетната си пластика. В нея този похват основно се изразява в уголемяване на стъпалата, ръцете или дланите на фигурите. Този прием особено често се среща във фигурите, представени в изложбата на Борис Гондов в галерия „Академия“ през 2011 г. „В тази насока по линията на емоцията, на внушението, на чувствата правех и хиперболизацията на формата. Това не е деформация, това е хиперболизиране, удряване на някои форми по линията на чувството. Затова съм ги направил с тия едри ръце. Защото тенденцията на мисълта ми е била такава, чувството ми е било такова“, разказва авторът за фигурите представени на това изложение . Уголемяването на ръцете, дланите или стъпалата се наблюдава във фигурите „Полет“, „Земята е на всички“, „Апостол“, „Безработица“, „Протест I“, „Протест II“, „Сибила“ , „Странник“ и др.

Материалът, с който скулпторът твори

Към изразните средства, които обоготвяват пластичекия език в творчеството на Борис Гондов, могат да се отнесат и материалите, които той избира за изработване на своите скултури. Сред материалите, които проф. Гондов използва, са глината, камъкът, бронзът и дървото.

1. Глина

За Борис Гондов първият опит за работа с материал е бил по времето на обучението му в Художествената академия. Там той придобива умения за работа

³² Иванова, В. Човешката личност и нейната съдба в съвременната българска монументална скулптура. – Проблеми на изкуството, 1989, XXII–А, бр. 3, с. 20.

с глина и камък. Глината дава възможност за изява на експресивност на моделировката. Съвременните скулптори използват глина като материал за първоначалното въплъщение на идеите и за създаване на предварителни модели, които впоследствие се отливат от гипс, метал, бетон или се издълбават от камък.³³

Добър пример за работа с глина му дава учителят му Марко Марков: „Освен допълнителните знания имах възможност да наблюдавам как пипа глината, какво е отношението му към нея. Той имаше конкретно мислене. Работеше с особена деликатност. Научи ме на уважение към самата работа, както и на чисто технически неща“³⁴, казва Гондов за своя учител. С времето Борис Гондов разбира, че вече е натрупал достатъчно опит и може да потърси и собствената си индивидуалност в материала. „Аз дълго изпитвах влиянието на моя учител, подражавах му, докато се убедих, че това, което е моя индивидуалност, трябва да предам в глината. Моята скулптура е такава.“³⁵

Работата с глина като материал изиграва огромна роля във формирането на собствения му пластичен изказ. Най-важният извод, който прави Борис Гондов и който впоследствие застава в основата на неговата теория за „композицията на чувствата“, е това че „пипането с пръсти, с ръка е тази вътрешна връзка между чувството и направата.“³⁶

2. Камък

Камъкът е другият материал, чрез който Борис Гондов се изявява като скулптор. Именно с този материал е изпълнена скулптурата, с която Борис Гондов си печели първото си обществено признание. Дебютната му

³³ Материали, използвани в скулптурата - <https://www.gessostar.ru/materialy-v-skulpture/?fbclid=IwAR0xbNE-N0m5OpMyzTgOYDEL6OddY7UsfQBGyy-yCT1lc636LkzfV3isAuU> [3.01.2021г.]

³⁴ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г. Пак там

³⁵ Пак там

³⁶ Пак там

художествена изява, в която участва с мраморния бюст „Девојка“, е толкова добра, че веднага се откупува от Общата художествена изложба (1959 г.). Прави тази глава, докато още е студент 4-та година в Художествената академия. „В него има много јасен строеж и силно почувствано вътрешно състояние – така отбелязва първото си участие в общата изложба през 1959 списание „Изкуство“. Неслучайно Борис Гондов избира белия мрамор.

Мраморът е най-разпространеният материал в античната скулптура в продължение на цялата история. Този вид камък, който притежава свойството на полупрозрачност, реагира на светлината и придава усещане за вътрешно излъчване на творбата.³⁷

Борис Гондов активно използва и други видове камък в творчеството си. Сред монументалните му работи присъстват творби, изпълнени от пясъчник („Фигура на девојка“, 1962 г., София), врачански камък („Паметник на съпротивата“, 1973 г., Пловдив), сив гранит (дълбокият релеф в паметника на Македоно-Одринското опълчение, 1978 г., Благоевград), карело-фински червен гранит („Фигура на жена“, символизираща Майка България – част от Пантеона „Майка България“, 1985 г., Гургулят), бял варовик („Алегория на културата“, 1989 г., Севлиево) и др.

3. Дърво

Друг материал, към който Борис Гондов има особено отношение, е дървото. То не притежава масивните достойнства и теглото на камъка, но за разлика от него придава топлина на работата. Дървото е широко използвано през

³⁷ Материали, използвани в скулптурата - <https://www.gessostar.ru/materialy-v-skulpture/?fbclid=IwAR0xbNE-N0m5OpMyzTgOYDEL6OddY7UsfQBGyy-yCT1lc636LkzfV3isAuU> [3.01.2021г.]

Средновековието, например в Германия и Централна Европа. Сред съвременните скулптори, използвали дърво, са Ернст Барлах, Осип Задкин и Хенри Мур.³⁸

Структурата на дървото е една от най-атраktivните му характеристики, придаващи разнообразие на рисунката и текстурата на повърхността му. „Дървото много ме блазни да видя къде фладерът може да подпомогне за изграждането на формата и там където има хубав фладер се получава“³⁹, казва скулпторът Борис Гондов.

Още една интересна особеност на пластическият изказ на Борис Гондов е, че при изработването на фигурите си от дърво, той винаги запазва усещането за цилиндричната форма на дървения материал. Това е похват, заложен в скулптурата още от дълбока древност. А великият Микеланджело го е обобщил с едно изречение: „при работа с камък пази формата на блока“.

Последните 20 години Борис Гондов работи точно с този материал. По негово признание „Дървото се оказва много жив материал, защото дава възможност на скулптора да импровизира в дървото, много непосредствено може да внуши това, което иска. И моята основна цел е да намеря себе си в дървото. Оказа се, че това е нещо много трудно, доколко и как може да успее човек ще каже времето.“⁴⁰

В арсенала на скулптора присъстват различни видове дърво. Борис Гондов използва в работата си такива видове като акация („Ева с ябълка“), бял орех („Хармония“), черница („В храма“) , липа („Уверена“), габър („Принцеса“), ябълка („Молитва“), череша („На слънце“), круша („Ева“) и слива („Страдалница“).

В последните години Борис Гондов поради почтенната си възраст избягва да работи с инструменти, изискващи много усилия. Той моделира дървените си

³⁸ Пак там

³⁹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г.

⁴⁰ Интервю на Борис Гондов в „Рецепта за култура“, 30.01.2016.

фигури машинно и чрез шлайфане с шкурка. Но според автора не е задължително дървото да бъде рязано на ръка: „аз си правя формата независимо как е постигната, дали с шлайфане, дали с много моделиране.“⁴¹

4. Бронз

Освен използването на такива материали като глината, камъка и дървото, проф. Гондов често отлива работи и в бронз. Този метал, който е сплав предимно от мед и калай, се явява един от най-използваните материали в скулптурата. Цветът, блясъкът и отражателната способност на металните повърхности бяха високо ценени и често използвани в скулптурата от Ренесанса.

Още на етап работа с глина Борис Гондов вече предусеща как творбата ще изглежда в бронз. „Когато мисля за една фигура, ми се иска да я видя как ще изглежда в бронза. С това заживявам. Вълнувам се от възможностите. Аз така ще я направя. Формата ще има такъв блясък. Така искам да я моделирам.“⁴² Голяма част от монументалните творби на Борис Гондов са отлети в бронз. В това число са паметникът на Кольо Фитчето (1969 г.) в Дряново, паметникът на Димитър Благоев (1969 г.) в Благоевград, паметникът на Владимир Димитров – Майстора, (1972 г.) в Кюстендил, паметникът на Патриарх Евтимий (1978 г.) във Велико Търново, паметникът на Македоно-Одринското опълчение (1972 г.) в Благоевград и редица други.

5. Патиниране

Важно е да се отбележи, че за придаване на определен оттенък или завършек, бронзът може да бъде покрит с патина. Самото наименование „патина“ произлиза от италианската дума „patina“, така се нарича окислителното покритие, което се образува с течение на времето под въздействието на външната среда. За постигане на един вид декоративност във външния вид на метала този цвят, както

⁴¹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г.

⁴² Пак там.

и другите цветове нюанси могат да бъдат постигнати и по изкуствен начин. На различни метални повърхности могат да се постигнат напълно различни цветови решения чрез патиниране. Най-често срещаният цвят на патината е зеленикавият, който се получава чрез окисляване на медта. Този начин на обработката на бронз е използван още от епохата на Ренесанса ⁴³.

Патиниране на бронз се наблюдава и в редица от творбите на Борис Гондов. Ето как той описва получаването на зеления оттенък в бронзовите си отливки. „Намазват се фигурите с меден сулфид и след това се нагрива и се измива във вода и се получава този зеленикъв така тънък оттенък.“⁴⁴ С този вид патина професорът покрива редица бронзови фигури, представени в изложбата му в галерия „Сан Стефано“. Пример за това са бронзовите работи „Свежест“, „Орфей“, „Размисъл“ и др.

„Лаконизмът, който отличава скулптурата, не е примитивно художествено опростяване, а концентрацията на идеи и значения.“⁴⁵ Именно такава е и скулптурата на Борис Гондов. Създадените от него образи както в монументалната, така и в кавалетната скулптура крият в себе си дълбок философски смисъл и послание. Усвоил уроците на своите наставници и багажът от знания оставен от художественото ни наследство, Борис Гондов разработва свои собствени изразни средства, които му помагат да създава образи, зародени в сърцето му.

II.1 „Пластичната анатомия“ като помощно средство в работата на скулптора.

⁴³ Материали, използвани в скулптурата - <https://www.gessostar.ru/materialy-v-skulpture/?fbclid=IwAR0xbNE-N0m5OpMyzTgOYDEL6OddY7UsfQBGyy-yCT1lc636LkzfV3isAuU> [3.01.2021г.]

⁴⁴ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2018г.

⁴⁵ Головин, В. П. От амулета до монумента: Книга об умении видеть и понимать скульптуру. М., 1999, с. 117.

Пластичната анатомия изучава външните форми и линии на човешкото тяло, както и отношението между тях при статично и различно динамично състояние. Тя дава познания и за промените, свързани с различни състояния на нашето съзнание, които се отразяват на човешкото лице и неговия израз.

Овладяването на пластичната анатомия дава възможност да се моделира творбата така, че да бъде пресъздадена естествената логика на анатомията – от костната структура през мускулите и тъканите до най-външната кожна обвивка. Изучаването на пластичната анатомия от художника му позволява да постави акцента върху свободното и професионално овладяване на творческия процес.

А ето как изглежда понятието „пластична анатомия“ през погледа на един ерудиран професор по тази дисциплина във Висшия институт за изобразителни изкуства „Н. Павлович“ през 70-те години на миналия век: „Нормалната анатомия на човека, която се занимава с външната форма на тялото и нейните промени при различните му пози и движения, се означава пластична анатомия. Тя е анатомия за художници и скулптори.“⁴⁶

Едно доста обобщено определение на понятието „пластична анатомия“ дава авторката на „Речник на термините на изобразителното изкуство“: „Специална област на анатомията, изучаваща пластичните свойства на човешкото тяло в зависимост от неговия вътрешен строеж, която се базира върху анализа на устройството на мускулатурата и скелета.“⁴⁷

За всеки творец е важно да има основни познания за формите, строежа, пропорциите, движението и положението на отделните части на тялото. Анатомията му помага да види формата в дълбочина и да я усети не като външно

⁴⁶ Чоканов, Кр. Пластична анатомия. С. 1970, с. 16.

⁴⁷ Атанасова, Ив. Речник на термините в изобразителното изкуство. В. Търново, 2006, с. 11.

проявление, а като същност на материята. Осланяне само на съзерцанието и наблюденията е лекомислено и непрофесионално, а и максимата на Леонардо да Винчи гласи: „Без знания не може да се направи нищо, даже и по натура.“ „Пластичната анатомия е помощна наука в изобразителното изкуство, която съдейства за усвояване на рисунъка, формата и светлосянката.“⁴⁸ Тя е наука за характера на материалната и художествената форма и дава научни и методични напътствия за изграждане на човешкото тяло в процеса на творчеството. Познаването структурата на човешкото тяло при художественото изпълнение на образа има огромно значение.

По време на обучението на Борис Гондов в Художествената академия акцентът върху изучаването на пластичната анатомия е много сериозен. Неслучайно наставникът му Любомир Далчев цяла година изучава пластична анатомия в Париж при проф. Меж⁴⁹. Самият скулптор Борис Гондов потвърждава, че също е посветил много време за изучаването на този предмет. Според него пластичната анатомия е „изключително важна, защото за нас представата за върхове на изкуството бяха Ренесансът и гръцката класика. Виждахме пътя да достигнем до тия неща чрез изучаване на анатомията“⁵⁰.

И тук е важно да обърнем внимание на гениалния Леонардо да Винчи, който оставя богат фактически материал за устройството на човешкото тяло. Самият той работи не само като художник, а се занимава и с научни изследвания, архитектура, музика, физика и проучва костите, мускулите и техните функции. Той обръща специално внимание на необходимостта от изучаването на тялото на човека от художниците и за нуждите на изобразителното изкуство. Микеланджело, Леонардо, Рафаело усвояват до съвършенство формите и строежа

⁴⁸ Чоканов, Кр. Пластична анатомия. С. 1970, с. 16.

⁴⁹ Българска скулптура. С., 1975, с.81

⁵⁰ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф.Борис Гондов през 2019г.

на човешкото тяло. Техните задълбочени анатомични познания им помагат с лекота да създават гениална форма и да гледат на нея в дълбочина.

С пропорциите в човешкото тяло се занимава Албрехт Дюрер, който в своята работа от 1528 година застъпва антропологичното направление. По-късно във Франция през 1668 година се появява и първият учебник по пластична анатомия от Тортебат, който е в помощ на изучаването на специалността, включена в програмата на Академията за живопис и скулптура в Париж, създадена през 1648 година. През 1829 година Никола Жерди разработва като метод външната морфология и „...премахва недостатъците на „екорше“ (фигура, показваща мускулите на човешкото тяло), като държи сметка за подкожните тъкани и кожните придатъци. Така той внася в изучаването на човешката фигура непосредственост и жизнена топлина“⁵¹. По-късно Пол Рише – историк и изкуствовед, физиолог, морфолог и опитен рисувач, доразвива идеите на Жарди в поредица от три тома „Голото тяло в изкуството“, като превръща пластичната анатомия в наука за формата и движението на човешкото тяло. За съжаление, у нас до написването на учебник по пластична анатомия се стига едва през 1946 година. Той е дело на проф. Димитър Каданов и е циклостилно издание. През 1957 година Михаил Кац написва „Пластична анатомия“, а през 1968 година излиза и учебникът по пластична анатомия на проф. д-р Кръстьо Чоканов, който има няколко издания⁵².

За значението на пластичната анатомия са интересни мислите на забележителната руска скулпторка Анна Семьоновна Голубкина (1864 – 1927). Според нея да се работи конструктивно означава да се работи така, че всичко да е устойчиво, свързано, здраво, на място. За да застанете на здрава основа в знанията по конструкция е необходимо да се опрете на анатомията, което художниците немного охотно приемат. Тя пише за трудностите при овладяването

⁵¹ Енциклопедия на изобразителните изкуства. С., 1987, с. 393.

⁵² Пак там.

на пластичната анатомия и за един начин при усвояването на тези знания, който не засяга нашето естетическо чувство, а напротив. Този начин е да „...подходите към анатомията от страна на механизма и движението, като отхвърлите всичко останало, и тогава това, което изглежда мъртво и ненужно, започва да се съживява пред вас с цялата велика мъдрост и красота на структурата на човешкото тяло.“⁵³

През 1923 година тя обобщава творческия си опит и преподавателска работа в своите записки „Несколько слов о ремесле скульптора“. Тези записки тя посвещава на своите ученици и в тях разкрива богатия си професионален опит и своите възгледи за работата на скулптора. Там тя споделя, че по време на нейното обучение професорите призовавали своите студенти: научете анатомията и я забравете.

На същото мнение е и скулпторът Борис Гондов. Той смята че „когато навлезеш така в един друг етап на скулптурата, виждаш, че анатомията трябва да я оставиш настрана, тя ти е като багаж. Другото вече е стойностното изкуство. Това, което е индивидуалното, стойностното изкуство носи в себе си други белези като деформация, трансформация, хиперболизация и т.н. Да осъзнаеш къде ти пречи и до колко ти пречи и защо ти пречи. Защо трябва да стъпиш на другата основа, но това си остава като багаж, така че анатомията е важна според мене.“⁵⁴

Прилагането на пластичната анатомия присъства в цялото творчество на проф. Борис Гондов, започвайки от първата му самостоятелна изява с бюста на девойката през 1959 г. и до ден днешен в малката му пластика. В по-ранните му работи се вижда по-стриктно следване на анатомическия строеж на човешкото тяло. Показателни в този смисъл са работите „Седналият работник“ (1964 г.) и паметникът „Кольо Фичето“ (1969 г.).

⁵³ Голубкина, А. С. Письма. Несколько слов о ремесле скульптора. Воспоминания современников. М.: Советский художник, 1983, с. 12.

⁵⁴ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Борис Гондов през 2019г

Във фигурата на „Седналият работник“ са стриктно спазени всичките анатомически особености на човешката фигура. Тук Гондов не си поставя задачата да разработва всеки мускул по отделно, независимо от това се усеща физическата сила, която притежава изобразеният човек. Работникът е представен в момент на почивка. Горната част на тялото е отпусната. Акцентите на скулптурата са съсредоточени върху лицето, дланите и стъпалата. Тях Борис Гондов разработва с особена прецизност. Лицето е спокойно. Вътрешната сила се усеща чрез волеватата брадичка, високите обтегнати с кожа скули, дълбоко поставените очи и свитите устни. Дланите на работника са също отпуснати и събрани заедно. Независимо от това, че те не са в напрежение, скулпторът изработва детайлно всяка става в пръстите на ръката. Ръцете са наедрели от тежкия труд, както това се случва при хора, които много работят физически. Самият Гондов е от бедно занаятчийско семейство. Ръцете на седналия работник по признанието на автора са взети от собствения му баща. Стъпалата на работника са изобразени боси. И тук, както и в ръцете, се вижда подробна анатомична разработка. Това са стъпала на мъж, който дълго време работи прав и вдига тежести. Стъпалото му е широко, а пръстите са започнали да се деформират.

В паметника на Кольо Фичето пластичната анатомия също присъства и помага за разкритието на образа. Анатомичната разработка отново е съсредоточена върху главата и ръцете на фигурата, в които внимателно държи проекта за църква, изработен от него. Държи го като собствено дете, защото той наистина е негово детище. Дланите в тази работа също са основателно изваяни, но това вече не са ръце на човек от народа. Тесни длани, съчетани с дълги и тънки пръсти, свидетелствуват за напрегнатата умствена работа на архитекта Кольо Фичето. Интелектът и тънката душевна организация е подчертана и от отвореното високо чело и от аскетичните високи скули. В израза на лицето той

придава вгълбеност, задълбоченост, тъй като това не е повърхностен, а духовно извисен творец.

С течението на времето в творчеството на Борис Гондов все по-рядко може да се забележи директната анатомична разработка. Тя присъства като правило в паметниците на известните личности, там, където е важно да се покаже портретното сходство. Такива са паметниците на Димитър Благоев (1969 г.), Владимир Димитров – Майстора (1972 г.), Васил Петлешков (1976 г.), Патриарх Евтимий (1978 г.), паметника на Георги Димитров (1982 г.) и др.

Това, разбира се, не означава, че Борис Гондов изобщо престава да ползва познанията си по пластична анатомия. Тези знания, подкрепени с многогодишния опит винаги остават в съзнанието му и не позволяват на ръката да направи грешка.

III глава

Културната ситуация в средата на 20. в.

В средата на 20. век културната ситуация в България оказва своето влияние върху творчеството на скулптора Борис Гондов.

В тази част на дисертацията с помощта на синтеза се обобщава найхарактерното за периода от времето на новата политическа система до наши дни. Първо, това е основното място, което изкуството и по-специално скулптурата заемат в живота на страната ни в началото на този етап. Характерно за периода след 1944 г. е реалистичната трактовка на формата в скулптурата.

На второ място са скулптурните средства, родени в отговор на реалните задачи на времето, и неизменния, въплътен в камък или бронз мемориален израз на новите социални теми и идеи. В ранния етап от този период се раждат силни творби, в които намира художествен израз новото отношение към действителността и към „социалистическия“ човек.

В периода след 1956 година реалистичната линия в изкуството продължава с различна степен на популярност и до наши дни. Успоредно с това реалистично направление с нарастваща актуалност се проявяват и такаива течения като кубизъм, експресионизъм, конструктивизъм, деконструктивизъм, минимализъм и др.

От 60-те години насам тематичният избор в монументалното ни изкуство също се разширява. Ако преди този период доминират монументи, които увековечават паметта на стотици изтъкнати революционери и участници на партизанското движение, то след 60-те се създават паметници, прославящи изтъкнати личности и от по-отдалечени епохи. Появяват се паметници, посветени на Първата и Втората българска държава и Възраждането⁵⁵. Тези теми намират отражение и в творчеството на проф. Гондов. Неговите паметници на Димитър Благоев, Патриарх Евтимий, фигурата на Васил Петлешков и редица други са резултат именно на това въвеждане на по-голям тематичен обхват в монументалното ни изкуство.

Анализът на ситуацията в скулптурата през 70-те и 80-те години на 20. век показва коренно различие в сравнение с това, което се случва в предишните години. Това е време на откриване на нови културни институции, време, в което художниците се насочват към търсене на свой, оригинален начин на боравене с изразните средства чрез преобразуване на композиционните елементи, условност на образите, стилизация. Търси се новото в стилова и съдържателна посока, символиката, по-дълбокият смисъл, подтекстът. Сред скулпторите носители на това ново е и Борис Гондов.

⁵⁵ Киров М., В. Иванова, В. Ангелов, Т. Димитрова, Х. Стефанов. Съвременно българско монументално изкуство 1956–1986. С., 1986, с. 20.

След 1989 година многообразието в българската скулптура се проявява с пълна сила. В периода след 90-те години на миналия век и досега художниците постоянно обогатяват своите търсения.

IV глава

Анализ на монументалната скулптура на Борис Гондов

Голяма част от монументалните творби на Борис Гондов са разгледани в тази глава на основата на сравнителния анализ, синтеза и логическите изводи. Направен е и анализ на неговата монументална скулптура, която най-добре разкрива възможностите му в пластическа посока. Неговата тънка чувствителност към този жанр показва не само вродения му пластически талант, а и своеобразната нагласа на неговото виждане и разбирането му за скулптурата. В периодична последователност са разгледани голяма част от творбите на художника, като се започне от началото на 60-те години на миналия век. Тогава Борис Гондов прави началните опити в монументалната скулптура и активно се включва в художествения живот през 1961 година.

Преди да говорим обаче за монументалната скулптура на Борис Гондов е добре да определим същността на такива понятия като „монументалност“ и „монументална скулптура“. Монументалността е такова „художествено качество на произведение на изкуството“⁵⁶ – скулптура, картина, сграда, „с което се внушава вътрешна сила на образа, патос, тържественост, величествен вид, представителност. Монументалността е качество не само на формата, но едновременно и на съдържанието на творбата. В този смисъл монументален характер може да притежават и по-дребни по размери творби. В специалната

⁵⁶Енциклопедия на изобразителните изкуства в България, 1987, т. 2, с.150.

терминология монументална се нарича оная живопис, скулптура или керамика, която е свързана с архитектурна среда.“⁵⁷

Що се отнася до термина „монументална скулптура“ това е вид, при който „художественото произведение притежава внушителен размер и изразителен художествен образ с подчертана вътрешна сила на неговото въздействие. Монументалната скулптура притежава тенденцията за възвеличаване, прослава, внушение на героичен патос, отразява в обобщени пластични форми значителни по съдържание исторически и обществени събития и личности. Монументалната скулптура се изгражда по обем и форма така, че да въздейства в открито пространство или в градската и архитектурната среда отдалеч със своя четлив силует, а отблизо с изразителността на детайла и предимно с тематичносюжетното съдържание на релефите.“⁵⁸

В тази глава синтезирано са представени 33 монументални творби на скулптора, като последен от тази поредица е скулптурният паметник на цар Борис I, осветен в старата българска столица Плиска на 2 май 2007 година. Подчертано е характерното за монументалните творби на скулптора в тематична посока – неговият специален интерес към историческата тема, към значими исторически събития и образи, пресъздадени с голямо майсторство в пластическо отношение. И далечното, и по-близкото минало вълнуват автора, който сътворява художествения образ в светлината на оценката за делото му и неговата роля в историята и по този начин разкрива отношението си към определени периоди и велики исторически личности – цар Самуил, цар Борис I, Патриарх Евтимий, майстор Колю Фичето, Васил Петлешков, Димитър Благоев, Георги Димитров. В обсега на интересите му са определени събития от историята:

⁵⁷ Пак там.

⁵⁸ Пак там, с.148

- Съпротивителното движение, на което посвещава паметника в квартал „Въстанически“ в Пловдив, създаден през 1973 година;
- Войните за национално обединение и героизмът на Македоно-Одринското опълчение, на което е посветен паметник, създаден през 1978 година;
- Септемврийското въстание от 1923 година, претворено в работата „Септември 23“ (1983 година);
- Погромът на Владейското въстание в творбата „Добро поле 1918“ (1984 година);
- Антифашистката съпротива от времето на Втората световна война, на която е посветена работата „Легенда за тримата“;
- Събитията от 1885 година в битката при с. Гургулят, които са претворени в Пантеона „Майка България“ – грандиозен монументален паметник, който Борис Гондов заедно с архитект Г. Стоилов и художниците Е. Мирчев и Т. Варджиев посвещава на падналите за победата български войни в Сръбскобългарската война от 1885 година.

Проследява се различната трактовка на скулптурната форма в по-ранните и по-късните му творби. Паметниците от началото на творческия му път са направени с по-близка до академичната насоченост. Един от примерите за академичен подход е паметникът на Димитър Благоев в Благоевград. Авторът избира да представи своя герой в последните години от неговия живот, за да покаже вътрешната му сила. Той използва характерен жест на ръцете на Благоев, който му помага при създаването на стегната, събрана композиция. Изградена със здрава, реалистична форма, с усещането за конструкция и обем, фигурата внушава увереност, мощ, величие, които делото на Димитър Благоев като мислител, революционер и организатор има в годините на социализма.

Паметникът на Димитър Благоев е добре свързан с околната архитектурна среда. Той е разположен на централния площад на града. Неслучайно паметникът е заобиколен от такива знакови сгради като Американския университет, Драматичния театър „Никола Вапцаров“ и общината. Това централно разположение подчертава важността на този монумент. Той е станал своеобразен символ за града, наименован в негова чест. Стилът на заобикалящите сгради не влиза в дисонанс с монумента. Всичко е подчинено на хармония и простота на формите.

В по-късните монументални работи на проф. Гондов се наблюдава експресивност на формата, богатство на пластичния език и прилагане на характерните за скулптора пластически похвати.

Характерна в този смисъл е фигурата на Васил Петлешков, създадена през 1976 година. Авторът представя своя герой по време на героичната му гибел в името на свободата. Представен композиционно на жертвения огън, Петлешков е с гордо вдигната глава и тяло, което издава решителност, гордост, неспокойния дух на човека, жертвал себе си за Родината.

В тази фигура за първи път виждаме прилагането на похвата на скулптора с изправянето на стъпалата надолу. Впоследствие Борис Гондов ще го използва в редица свои пластики. Приложеният в тази скулптура „ефект на полет“ или антигравитация продължава вертикалното движение на фигурата и подчертава трагизма на момента.

Тук виждаме и следи от плановата методика, възприета от Марко Марков. Започвайки от долу нагоре се награждат планове, които благодарение на редуването на светлото и тъмното създават ефекта на горене в огъня.

В този паметник Борис Гондов започва да прилага и друг от своите основни пластични похвати. „Дълбокият план“, похват разработен от Гондов, се наблюдава в гръдната област на скулптурата. Мястото, в което „мъченикът на

свободата“ Васил Петлешков е обвързан подчертано дълбоко навътре във формата. Тази творба се намира в Художествената галерия в Пазарджик.

Експресивност на формата се наблюдава и в паметника на Патриарх Евтимий във Велико Търново, създаден през 1978 година. Тази фигура е с огромни размери – единадесет метра, и е разположена на един от търновските хълмове – Света гора, където е била древната книжовна школа.

По отношение на пластиката авторът натоварва образа на Патриарха със сила, твърдост и великодушие, които хармонират с великото дело на Патриарх Евтимий за културния възход на България.

Скулптурата на Патриарх Евтимий за самият автор е имала знаково значение. Самата личност на Патриарха дълбоко е впечатлила Гондов. Той е чувствал огромната отговорност и е искал да покаже патриарха в особена светлина. „Дали съм успял и съм бил на прав път не знам, но аз търсех не толкова покритие на конкретния образ, а ония белези, които характеризират Патриарх Евтимий като обществено значима личност от съвременна гражданска позиция“⁵⁹. Това разсъждение обяснява нехарактерната поза, в която е изобразен Патриархът. В тази фигура има неща, които нарушават каноническите изисквания – като високо вдигнатите ръце над голата глава с длани обърнати навън.⁶⁰ Така човек прави, когато иска да спре някого. И отново Борис Гондов избира най-трагичния момент за изобразяването на своя герой. Древната столица на България Велико Търново е била обсадена от огромната войска на султан Баязид през пролетта на 1393 г. Патриарх Евтимий ръководи защитата на града.

Интересен е споменът на един от колегите на Борис Гондов, проф.Милан Андреев.Той е имал късмета да бъде до скулптора по време на работата му над образа на Патриарха. Именно проф.Андреев е бил сред екипа на изпълнителите,

⁵⁹ М. Димитрова. В света на изобразителното творчество. С., 2002, с.73.

⁶⁰ Пак там.

които увеличаваха скулптурата в масщаб. По думите му, Борис Гондов е контролирал целият процес и “накрая като увеличихме скулптурата, Гондов винаги минаваше сам за да нанесе финалните поправки и така беше със всичките му скулптури.”⁶¹ Тази всеотдайност към работата си е една от най-характерните черти проф.Гондов.

Приложенията от скулптура пластически похвати като „главните посоки“, плановото изграждане, редуващо се по дълбочина, а също и разположението на висок хълм още повече удължават фигурата по вертикал и я правят „пареща“ над земята.

Ефектът на антигравитацията е подсилен и от носията на патриарха, напомняща очертанията на ангелски крила. Може да се каже, че Гондов е изобразил Патриарх Евтимий като ангел хранител на своя град.

Богат пластичен език се наблюдава в паметника на Македоно-Одринското опълчение, създаден през 1978 година. Това е една от най-ярките и смели монументални работи на Борис Гондов. Тук скулпторът прилага силен антигравитационен похват. Зовящата войниците си метафорична бронзова фигура на победата създава усещане, че лети високо във въздуха. Постаментът тук играе вспомогателна роля за разкриването на този ефект. Но как да олекотиш масивната форма на постаментата, върху който е монтирана фигурата? Гондов решава тази задача майсторски. В долната част на постаментата авторът разработва композиции, съставени от фигури на войници – опълченци, изпълнени в техниката на дълбокия релеф. Независимо от това че фигурите от тези релефи са в традиционен за патриотичните паметници стил, те по никакъв начин не нарушават авангардното решение на основната фигура на „Зовящата победа“.Контрастът в пластическо отношение между образите на войниците в

⁶¹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Милан Андреев през 2019г.

долната и политналата, хоризонтално разположена фигура в горната част на паметника, създава едно вътрешно напрежение, ярко изявено в бронзовата фигура на Закрилницата. За основната фигура на този монумент е характерна цялостност на силуета. Акцентите в нея са три основни. На първо място е ръката, която сочи посоката. Вторият акцент е главата, обърната към войните опълченци. Нейното лице е напънено с емоция и войнски дух. Третият акцент са краката. Това е много важен детайл. Вместо да ги скрие под дрехата, скулпторът ги оставя непокрити и подробно разработва. Стъпалата са изящна форма и чисто по женски акуратно присвити. И в това е целият Гондов. С неговите морални принципи и преклонението пред човешкия гений. Да, парещата жена е алегория, художествен символ, но тя също е реален човек. Тук Гондов е показал и символ, и човек.

Централно място в монументалното творчество на Борис Гондов заема образът на цар Самуил от монументалния ансамбъл на Самуиловата крепост в Петрич. Образът на цар Самуил е изпълнен с изключително емоционално напрежение, породено от вестта за разгрома на армията и ослепяването на неговите войници. С глава, отметната назад, и поглед, отправен нагоре като при молитва, фигурата на цар Самуил едвам се държи на краката и сякаш в следващия момент ще се свлече на земята от болка по своите осакатени войници. Изкуствоведът проф. Аксиния Джурова дава своя прочит на образа на цар Самуил: „необичайният паметник на Самуил, е представен в момента, когато той, обръщайки се към Бога пита: Защо?“⁶² В пластическа посока този печален момент е предаден от автора чрез обемни, солидни форми, които са тежки и стабилни и навяват асоциация за силно страдание.

Друга работа, която прави впечатление с изразните си средства, е творбата „Добро поле 1918“, с която авторът взема участие в изложбата „40 години БНА“

⁶² Отзив на проф. Джурова за изложбата на Борис Гондов „Между Прокоба и Голгота“ в галерия „Контраст“ през 2019г. - <https://sofia-art-galleries.com/2019/02/03/mezhdu-prokoba-i-golgota-boris-gondov-v-galeriya-kontrast/> [2.04.2020 г.]

през 1984 година. Тази работа на Борис Гондов не е често спомената в литературните източници. Това обаче не я прави по-малко значима. За да разкрие образа на човек, минал през целия ужас на войната, загубата на събратята си и поражението в битката, Гондов избира силни пластични похвати. Той специално оставя повърхнината на цялата фигура груба с ръбати, изрязани краища. По центъра върви Гондовият „Дълбок план“. Той е толкова дълбок, че създава впечатление, че фигурата е изсечена на две с брадва. С тези насечени форми скулпторът подчертава, че войнът е минал най-страшното и че няма останало живо място по него. Това вече не е човек, а е войн – призрак, който по волята на съдбата е оцелял, но това като че ли му носи още по-голяма болка. За да подсили драматизма, Гондов патинира в тъмен оттенък гипса, от който е изработена фигурата, с цел да подчертае вътрешното „изгаряне“ на войника. Оръжието му е свалено долу около краката. Сякаш той вече няма сили да го държи, а и вече от това няма смисъл.

Своите монументални работи Борис Гондов е изпълнявал в разцвета на творческите си сили. Той е бил млад, физически здрав и обладал с достатъчно знания и умения. Това му е дало смелост да се хваща за възможно най-сложния проект. Признанието на творчеството му е дошло при него достатъчно рано. Това е голям стимул за всеки творец. Стилът на изпълнение в неговите работи е коренно различен в сравнение с поредица майстори от това време. Той е на крачка напред. Летящата Закрилница, вдигнатите ръце на Патриарха, прегънатите под тежестта на трагическите събития колена на цар Самуил, изцяло авангарден начин на изработване, представен „В легенда за трима“, майка България с лик на Богородица. Може да се назоват много примери. Обаче важно е едно – всеки изпълнен от него монумент е станал явление в изкуството, всеки един е уникален както по замисъл, така и по изразителност.

Релефите в монументалната скулптура на Борис Гондов.

Говорейки за монументалното творчество на Борис Гондов е важно да се спомене, че в него особено място е отделено на релефната пластика. В творбите на Борис Гондов релефите се срещат като допълнение към централната фигура или като самостоятелно произведение.

Пример за монументални творби на проф. Гондов в композициите, на които присъстват елементи на релеф, са Самуиловата крепост в Петрич, паметникът на Съпротивата във Велинград, паметникът на Македоно-Одринското опълчение в Благоевград, „Легенда за трима“ и релефът „Четирите годишни времена“.

IV.1. Рисунките на Борис Гондов, като важен етап за създаването на скулптурите му

Не е пресилено да се каже, че за Борис Гондов рисуването е важен и закономерен етап от създаването на скулптурната творба, независимо дали е монументална или кавалетна.

Борис Гондов отначало го „запленил образът“ на този известен архитект. След това Борис Гондов започва сериозни проучвания на биографията му с цел да го доизясни „като душевност, като присъствие и като конкретен портрет“⁶³. Той трябва да събере данните, да проведе анализ, за да постигне „ясен образ на майстора“⁶⁴. Впоследствие тази представа, изградена в съзнанието на автора, той трябва подкрепи с „конкретен материал“⁶⁵.

Скулпторът започва работата си със скици, направени с туш и перо. Следващият етап се състои в направата на проекти от глина, в които авторът

⁶³ М. Димитрова. В света на изобразителното творчество, С.,2002, с. 62.

⁶⁴ Пак там.

⁶⁵ Пак там.

оформя виждането си за образа. Специално за фигурата на Кольо Фичето, за да избистри идеята си Борис Гондов е направил десетки, стотици скици. За професора работата с глина е неотделим процес от скицирането, анализирането и обмислянето на това, което ще направи с глина⁶⁶.

Предхождащи скулптурите рисунки има за всичките му творби. Неслучайно във всяка една от самостоятелните си изложби на Борис Гондов включва и рисунките като неотменна част от експозициите. Повечето от рисунките на професора са направени предимно с молив, туш, перо и понякога са подкрепени с петна акварел.

Цялото творчество на художника показва здравата връзка между рисунката и неговите великолепни реализации с материал. Приликата между рисунките и повечето негови пластични произведения го потвърждава. Това може да се каже и за рисунката му „Исус Христос“. Нея Борис Гондов включва в изложбата „Вечната и святата“ в галерията „Сан Стефано“. Проф. Светлин Русев високо оценява рисунките, представени в тази изложба „от Исус до падналия ангел, от молитвената нежност на голите тела до изящните, почти неръкотворни рисунки“⁶⁷.

Представен е разпънат Спасителят, като авторът използва изящния щрих, за да покаже тялото на Исус в последните мигове от живота му и това, че дори и тогава то има своето необичайно излъчване. Главата е наклонена към дясното рамо и заедно с контура и щриха авторът подсилва внушението посредством тъмните и светли петна, като по този начин дава израз на своите вътрешни усещания. Ако се сравни тази рисунка с пластичната творба, веднага се вижда сходството помежду им. Същият елегантен и артистичен щрих се вижда и в рисунката на голо женско тяло, която Борис Гондов включва в изложбата в

⁶⁶ Пак там.

⁶⁷ Отзив на Акад.Светелин Русев за изложбата на Борис Гондов „Вечната и Святата“ в галерия Сан Стефано през 2018 г.- <https://sanstefanoplaza.com/izlozhbi/327-vechnata-i-svyatata> [3.01.2020 г.]

галерия „Контраст“, и до нея поставя и пластичната си творба. В рисунката вниманието е върху торса, а главата е представена по-схематично. Скулпторът Иван Русев споделя своето впечатление от видяното на тази изложба: „Много силни рисунки, които той ми сподели, че е направил на един дъх. Това още повече ме респектира и най-забележителното е, че тези великолепни рисунки са и следващите скулптури за мен.“⁶⁸

Чрез рисунката скулпторът обвива в съдържание идеята и анализира пътя на формата от намерението до крайния резултат. Като добър рисувач той се изявява още в Художествената академия. Проф. Валентин Старчев споменава, че още от студентските години Борис Гондов е заявил за себе като талантлив художник: „По рисуване ни преподаваше Борис Митов. Той беше един много възискателен преподавател. И тогава вече се откриха кои по-добре рисуват, кои бяха на първите места и Гондов беше един от добрите рисувачи“⁶⁹.

Независимо от зрялата си възраст скулпторът Борис Гондов продължава да бъде творчески активен, вдъхновен и пълен с идеи за следващите си творби и до ден днешен. Доказателство за това са безбройните свежи скици, които винаги могат да се видят в ателието му.

V. Глава

Кавалетната пластика на Борис Гондов

Преди да се разсъждава за кавалетната или малката пластика на Борис Гондов е добре да се изясни какво точно представлява това направление в скулптурата. В етимологичен аспект наименованието „кавалетно“ произхожда от италиански (*kavalletto* – статив, триножник), което говори за неговите характеристики като специфична, независима мобилна форма на изобразителното

⁶⁸ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с скулптора Иван Русев през 2019г.

⁶⁹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. Валентин Старчев през 2019г.

изкуство.⁷⁰ С други думи под кавалентност в скулптурата се подразбира пластика, която е малък, преносим размер.

Известен факт е, че скулптурата като вид изкуство започва с малката пластика. Палеолитните „Венери“, направени преди 25 хиляди години са били много малки (от 4 до 25 см височина).

Този вид изкуство е призван да създаде психологическата връзка между автора и зрителя, усещането, че работата е направена за този, който внимателно я разглежда, че талантът и умението на художника са насочени към очите му, душата му, интелекта му. Произведенията на малкото пластично изкуство разкриват основните му свойства, неговата близост, интимност.⁷¹

Малката пластика на Борис Гондов заема значително място в творческата му дейност. Кавалетните творби доминират след 2011 година, когато се открива голяма изложба на художника в галерия „Академия“ с наименование „Сътворението“. И докато в монументалните си произведения авторът разработва преди всичко историческата тема, в кавалетните той се обръща към социалната и философска тематика. Вълнува го съдбата на обикновения човек, на бедняка, на онеправдания, връзката с Бог и паралелите между природата и човека, които той разглежда през призмата на женското начало.

В главата, посветена на кавалетното творчество, са описани основните черти на пластическия език на това направление в творчеството му. По-детайлно са засегнати средствата, с помощта на които идеята се въплъщава в пластика и дава възможност на творбите да имат такова силно звучене. А именно проследяване на прилагането на похватите, които проф. Борис Гондов използва, за да създаде усещането на пластиките за полет, антигравитация, порив на вятъра и за връзката

⁷⁰ Кавалетно изкуство-<http://nikitova-art.com/with-pictures/187-kavaletno-izkustvo.html> [15.06.2020]

⁷¹ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. проф. Стоян Домусчиев през 2019г.

между земното и духовните начала. Отделно внимание е обърнато на символиката и скритите послания, майсторски зашифровани в пластиките му.

В течение на последното десетилетие проф. Борис Гондов е направил четири самостоятелни изложби, включващи кавалетните му пластики и рисунки. Изброени в хронологичен ред това са изложбите „Сътворението“ през 2011 година в галерия „Академия“, изложбата на негови пластики и рисунки в галерия „Нюанс“ през 2016 година, изложбата „Вечната и святата“ в „Сан Стефано Плаза“ през 2018 година и „Между прокоба и Голгота“ в галерия „Контраст“ през 2019 година. Те, рисунките, са съвкупност от пластичните му търсения.

Малките пластики на проф. Борис Гондов от тези четири изложби може да се разделят на две групи – пластики, изработени от бронз, и пластики, изработени от дърво.

В бронзовите пластики, които доминират в първата му изложба в галерия „Академия“ и в част от втората му изложба „движението е по-застъпено, а моделировката е по-експресивна. Експресивността в лепката се дължи не само на целенасочения творчески похват на автора, но и на спецификата на материала. При работа с глина, която предхожда бронзовата отливка, е характерен процесът предимно на натрупване на материал.

Дървените му пластики също могат да се разделят на две групи:

- дървени пластики с по-голяма експресивност в образа (те се доближават до идеята и начина му на работа в бронз);
- дървени пластики с доминираща статика.

В работата си над дървените пластики от тези две изложби Борис Гондов използва чук и длето, следите от които не заглажда от творбите си с цел да придаде по-емоционално звучене.

Във втората изложба може да се каже, че проф. Борис Гондов прави един плавен преход към третата и четвъртата си изложба. Там в мъжките фигури на

Господ Исус Христос се забелязва голяма експресивност, но все повече започват да се налагат и статичните женски образи, изпълнени с мекота и спокойствие („Копнеж“, „Женска фигура I“, „Женска фигура II“, „Женска фигура III“, „Женска фигура IV“).

Третата и четвъртата изложби са почти изцяло посветени на женските образи. В тези изложби доминират пластики от дърво, фигурите придобиват постатичен и обобщен характер. Своите впечатления от тези изложби споделя проф. Стоян Домусчиев: „Това бяха едни камерни изложби по своята същност. Самото дърво като материал предполага една топлина във формоизграждането на скулптурните фигури, които бяха малки по масщаб, но сюжетно бяха една същностна черта на проф. Гондов като неговата чувствителност, като неговата душевна нагласа, като неговото отношение към хората, към жената и най-вече към майката.“⁷²

И до ден днешен скулпторът Борис Гондов е запленил от „магията“ на малката пластика. И кой знае може би в скоро време ще станем свидетели на новите му творчески прояви в тази посока. Борис Гондов споделя, че работи над нова серия дървени пластики, която мисли да назове „Вълнение“.

VI. Глава

Принос на проф. Гондов в развитието на българската култура

Развитието на скулптурата като вид изкуство в България започва след Освобождението от турско робство. За историята това е сравнително малък период за постигане на осезаем резултат и заемане на достойно място в рамките на европейската и световната култура. Въпреки трудностите българските

⁷² Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю, проведено с проф. проф. Стоян Домусчиев през 2019г.

скулптори, подобно на мощен порив на свеж въздух насищат галериите и изложбените зали със своите гениални творения както в страната, така и зад пределите ѝ. Тук се проси сравнението с характерното само за Софийските полета Владайско въздушно течение. С него леко се диша, то напълва със сила и здраве, и то е наше родно, такова течение никаде другаде.

Плеяда велики творци като Марин Василев, Жеко Спиридонов, Борис Шац и Андрей Николов стават основоположниците на новата българска скулптура след Освобождението. Тези автори развиват българското пластично изкуство в различни направления. Жеко Спиридонов е основоположникът на пластичното изображение на голото тяло в България. Андрей Николов пръв въвежда ваенето в мрамор като задължителна дисциплина в академията. Борис Шац донася влияния от руските передвижници.⁷³ Творенията на тези първопроходци залагат здрав основателен фундамент, върху който ще стъпи и следващото поколение български скулптори.

Следващата плеяда творци започва да проявява интерес към „националните особености на българския дух и търси да отрази типичното за него“⁷⁴. Още през 30-те години на миналия век те извеждат пластичното ни изкуство на по-високо художествено равнище. Сред най-ярките представители на този период са различни поколения творци като Иван Лазаров, Марко Марков, Иван Фунев, Любомир Далчев, Веска Емануилова, Васил Радославов, Мара Геогиева, Николай Шмиргела, Любен Димитров, Иван Мандов и др.

В историята на българската пластика завинаги ще останат такива творби като „Хляб“, „Миячка“ и паметникът на поета Димчо Дебелянов на Иван Лазаров, паметникът „Партизани от Средногорският край“ на Иван Фунев, портретните

⁷³ Шекеров, Н. Европейски влияния върху българската скулптура от края на XIX и началото на XX век. Реферат, с. 24.

⁷⁴ Национална художествена галерия. Българска скулптура 1878–1974. Каталог, с. 12.

глави на народния защитник Стойно Стойнов и румънската скулпторка Ада Джео на Марко Марков, „За свободата“ и „Съюзникът“ на Васил Радославов и много др.⁷⁵

Именно от тези наистина гениални художници се е учил проф. Борис Гондов и неговите съкурсници от Академията. Те са ценили и разбирали, че се обучават и общуват наравно с творци, произведенията на които впоследствие ще влязат в съкровищницата на българската и даже световната култура. Гондов и колегите му са били достатъчно отговорни, за да не изпуснат тази възможност и да вземат всички възможни знания от именитите си наставници. Впоследствие това им помага не само да правят скулптури на високо ниво, но и да изградят свой собствен стил и със своите произведения да попълнят художественото наследство на България.

Времето показва, че творците от поколението на Борис Гондов са били достойни продължители на културните традиции на страната ни. Днес е трудно да си представим българското пластично изкуство без такива монументални творби като паметника „На загиналите поети в България“ в София и паметника на съпротивата в Бургас на Валентин Старчев, паметниците „Асеновци“ във Велико Търново и „Бранителите на Стара Загора“ в Стара Загора на Крум Дамянов, мемориала „Хан Аспарух“ в Добрич на Величко Минеков, скулптурата „За буквите“ и портретната фигура на Лиляна Димитрова в София на Галин Малакчиев, „Летящият Пегас“ край Благоевград на Иван Нешев и др.

Гондов заема достойно място сред тях. Неговият принос в развитието на монументалната и кавалентна скулптура е неоспорим. Паметникът на цар Самуил от Самуиловата крепост в Петрич, паметникът на Патриарх Евтимий във Велико Търново, образите на защитниците на родината ни, свързани с различните етапи

⁷⁵ Иванова, В. Съвременна българска скулптура. С., 1971, с. 9.

от историята на България, неговите философски размисли за човешкото предназначение, за неговото битие от раждането до смъртта, изразени в образите на малката пластика, са вълнували и ще вълнуват поколения години напред. Неговата скулптура „Птици“, намерила своето пристанище в далечната Япония, е разбираема и грее душата на хората от изцяло различна нация. Това, което вълнува българския скулптор, не е безразлично и на японските ценители на изкуството. Красотата, въплътена в тази бронзова скулптура на Борис Гондов, „спасява света“ не само в родината на скулптора, но и на другия континент. И това не е единственият пример. Работи на Борис Гондов могат да се видят в художествената галерия на „Art Dialog“ в Париж, колекцията на Хюго Вутен в Белгия, колекцията на Тянко Ягер в Холандия и др.

И както Борис Гондов в своето време се е учил от наставниците си, така и той самият става учител за следващото поколение млади скулптори. Един от тях е бившият студент на Борис Гондов от първия му випуск в НХА (1977 г.– 1983 г.) скулпторът Красимир Рангелов: „По време на конференса и разговорите, той винаги оставяше хората да довършат това, което Гондов е коригирал, по свой начин, по който те смятат. Той не се опитваше да ни уеднакви никога, не се намесваше така – си спомня Красимир Рангелов. – Той усещаше, че един човек трябва да намери своята индивидуалност“⁷⁶. Много красноречив е и друг спомен, споделен от същия скулптор. В него става дума за методиката на преподаване, използвана от проф. Гондов: „Това е една методика, която ти позволява хем да разбираш, хем да имаш собствено формообразуване и колко човек може да намери себе си. В този контекст Гондов ми е дал много и като обучение от личен пример. Заедно с обучението ходихме по изложби и гледахме и негови неща. Това ни зареждаше с един респект към него“. Известният български скулптор Андрей Москов (випуск НХА 1988 г.) също не крие своето

⁷⁶ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю с скулптора Красимир Рангелов през 2019г.

преклонение пред таланта на своя наставник проф. Гондов: „Той ме научи натурата по някакъв начин да я превъплащам в пластика такава, която да се харесва в днешното време. Хем да има натура, хем да е пластика. Вътре всичко да е претворено през твоето виждане. При него говоренето беше във вид на показване. Професорът показваше на живо, как се правеше и пластиката и пластичността, обема, формата (...) Моят преподавател Борис Гондов е един от най-големите пластици в нашата държава. Човек с дух, характер и благоденствие“⁷⁷.

Други скулптори, завършили при проф. Гондов са Емил Мирчев, Петко Москов, Венцислав Занков, Добрин Добрев, Свилен Петров, Кирил Цочев и др. Да намериш продължението си в своите ученици и в сърцата на хората, оценили твоето творчество е голям късмет и щастие за всеки творец.

Името на скулптора проф. Борис Гондов още приживе е включено в съкровищницата на българската култура. Направените от него паметници, завинаги уловиха образите на героите на нацията, предадоха в камък значимите за българския народ исторически моменти, през които е преминала страната. Неговите творби ще останат за много поколения напред.

Творческият гений на Борис Гондов няма граници както в буквален, така и в преносен смисъл. Мощните изразни средства на неговите скулптури, дълбоката интензивност на гражданската позиция, емоционалността направи скулптора творец извън рамките на една държава. Това, че в България има силна, самобитна художествена насока в скулптурата, светът научи и благодарение на Борис Гондов.

Талантливият човек е талантлив във всичко. Още един неоспорим талант и заслуга на Борис Гондов е неговото наставничество. Той е научил на тайните на

⁷⁷ Личен архив на Станислава Ангелова. Интервю с скулптора Андрей Москов през 2019г.

професията редица млади творци, които днес успешно се трудят в сферата на изкуството.

Всички ние сме деца на вселената, всички ние се раждаме невинни и чисти. Призиванието на един художник е да помогне на хората да съхранят своята чистота и да я направят единствената вярна пътеводна звезда. Изложбата „Прокоба и Голгота“ на Борис Гондов е именно за това.

Пътят в изкуството, започнат от Борис Гондов преди няколко десетилетия, продължава и до днес. Работата, извършена от този майстор, би била достатъчна за два живота, но краят не е поставен – търсенето продължава, което означава още страници от най-новата история на българската култура ще бъдат добавени.

Заклучение

Тази част на дисертацията обобщава основното, което е анализирано в изследването. Проблемът, свързан с проучването на пластическия език в творчеството на професор Борис Гондов, е във връзка с всичко, което засяга израстването му като творец и като личност. Затова в дисертацията се обръща специално внимание на важни моменти от живота на художника. Проследяват се фактори, които влияят върху творческото му развитие, и въздействието на културната среда върху неговите търсения в артистична посока. За по-цялостно и пълно проследяване на развитието на пластическия език на скулптора се обособяват пластическите му похвати, изследват се неговите монументални творби и рисунките му, както и кавалентната пластика.

Независимо от това, че в творчеството си проф. Борис Гондов се обръща към „вечните“ за изкуството теми, над които са се трудили поколения от майстори във

всички времена, той намира в тази полифония своя, свойствена само за него мелодия. Неговото „звучене“, претворено в камък, глина или дърво, не е повторение на известните истини, то е уникално и в него си личи ръката на майстора, човека и гражданина. Борис Гондов е дошъл в изкуството с чисто сърце, отворено за състрадание и любов към ближния. И сега, вече в преклонна възраст, неговите принципи не са се променили. Не без причина съзерцанието на творбите на този автор и общуването с него е близко до глътка вода, отпита от най-чистия възможен източник. Може със сигурност да се каже, че този скулптор е достигнал най-главния си резултат – със своето творчество той „пречиства“ света. Не е ли именно това, от което се нуждаем всички хора, живеещи днес?

Покаяние и следващо след него пречистване. Вечните истини, толкова трудни за осъзнаване.

Справки за приносите на дисертационния труд

1. В научно-теоретична посока ценността на дисертационния труд е в актуалния поглед към творчеството на видния български скулптор Борис Гондов и в съвременната преценка при разглеждане на пластическия език на неговите произведения.
2. Полезността на дисертацията в научно-приложна посока е в това, че се отделя специално внимание на творческия и жизнения път на един изявен автор с голям принос в областта на българската монументална и кавалетна скулптура.
3. Също така към приносите може да се отнесе, че в хода на изследването бяха подробно описани основните изразни средства, приложени в работите на Борис Гондов. Тези изразни средства биха могли да бъдат полезни на младите майстори при усвояването на скулпторната професия.

4. Друг приносен момент е, че в работата над този дисертационен труд са използвани материали, получени в хода на пряко общуване със скулптора Борис Гондов. Първоизточникът на разсъжденията за „тайните“ на скулптурния занаят се явява самият творец и това с времето само по себе си ще стане достойние на националната култура.

Публикации по темата на дисертацията

1. Станислава Ангелова. Историческата тематика в творчеството на скулптора Борис Гондов. – Епохи. Т. 28, бр. 1, 2020, с. 117–123.

2. Станислава Ангелова. Синтезът между скулптура и архитектура в творчеството на Борис Гондов (за няколко произведения на Борис Гондов, създадени през 70-те и 80-те години на миналия век). – В: Портал за култура, изкуство и общество.

Линк към публикацията:

[http://kultura.bg/web/%d1%81%d0%b8%d0%bd%d1%82%d0%b5%d0%b7%d1%8a](http://kultura.bg/web/%d1%81%d0%b8%d0%bd%d1%82%d0%b5%d0%b7%d1%8a%d1%82-%d0%bc%d0%b5%d0%b6%d0%b4%d1%83-)

[%d1%81%d0%ba%d1%83%d0%bb%d0%bf%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0%d0%b8-](http://kultura.bg/web/%d1%81%d0%ba%d1%83%d0%bb%d0%bf%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0%d0%b8-)

[%d0%b0%d1%80%d1%85%d0%b8%d1%82%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%83/](http://kultura.bg/web/%d0%b0%d1%80%d1%85%d0%b8%d1%82%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%83/)

3. Станислава Ангелова. Как се зараждаше мечтата. Моменти от начало на биографията на скулптора Борис Гондов. – Аполо. Раздел публикации, изкуство и литература. Линк към публикацията:

http://apollo-journal.org/?page_id=5469

